

**PAD I USPON
ISLAMSKE
DRŽAVE ***

Noah FELDMAN

* Tekst koji slijedi sažetak je autorove knjige *The Fall and Rise of the Islamic State*, Princeton, Princeton university press, 2008.

Kroz cijelu ljudsku povijest, jednom kada bi neki oblik vlasti nestajao ne bi se dešavalo da bude ponovo uspostavljen. Međutim, dva sistema vlasti pokazala su se kao izuzetak od ovog pravila. Jedan od njih je demokratija koja se prvobitno kratko zadržala u Grčkoj, a potom je oživljavana u etapama tokom dvije hiljade godina i ona postoji i danas. Drugi sistem vladavine koji je u prvo vrijeme postojao hiljadu i trista godina jeste islamska država. Od vremena poslanika Muhameda pa sve do kraja Prvog svjetskog rata, islamske vlade su bile na čelu gradova, država i transkontinentalnih carstava. Uprkos velikim razmacima u vremenu i prostoru ove su se vlade ipak držale istih islamskih ustavnih postulata. Danas, pozivi za islamskom formom vlasti ponovno su u porastu.

Tokom prve faze islamske vladavine, vladari su vladali po božanskom zakonu, u formi u kojoj se on ispoljava kroz principe i propise Šerijata, i u kojoj je bio institucionalno razumijevan. Pridržavanje Šerijata i provedba zakona pomogli su da islamski koncipiran sistem vlasti dobije legitimitet, da se razvije islamska ustavna teorija te da se ta teorija učini upotrebljivim mehanizmom vlasti. Koliko god nevjerojatno zvučalo činjenica je, da je islamska država nadživjela mnoge sisteme vladanja i trajala je vijekovima.

Tradicionalna islamska država počela je propadati zajedno sa Osmanlijskom imperijom još u devetnaestom stoljeću. Temeljite promjene u zakonodavstvu i pravnom sistemu u potpunosti su potkopale nepisani tradicionalni ustav i modus vlasti. Nadalje, funkcioniranje islamskog načina vršenja vlasti oslabljeno je porazom Carstva u Prvom svjetskom ratu, te podjelom njegovih teritorija između Francuske i Engleske koja je uslijedila. Posljednji udarac je došao kada je Turska i zvanično odbacila hilafet i usvojila sekularni način vladavine 1924. godine.

Danas je islamska država ponovo popularna. Građani i političke partije podjednako blagonaklono gledaju na nju a takav vid vladavine postao je i zvaničan nakon revolucije u Iranu i ustavnih referenduma u Iraku i Afganistanu. Široko provedene ankete pokazale su da pozamašan broj građana u zemljama gdje su muslimani većina želi Šerijat kao izvor zakona. Ogromna većina u zemljama sa velikim brojem stanovnika kakve su Egipat i Pakistan želi Šerijat kao jedini izvor zakona. Isto tako, demokratski izbori u muslimanskim zemljama donijeli su veliki broj glasova islamskim političkim partijama. Platforme ovih partija promoviraju demokratiju, osnovna prava, ekonomsku reformu, kao i dokidanje korupcije, a sve to uz pomoć Šerijata. Na taj

način, nova islamska država zadržala bi ono najbolje od stare države kombinirajući to sa demokratijom, a religija bi bila u temelju takve države. ...

Nova interpretacija islamske ustavne historije

Islamska država je forma koja se razvija i napreduje i čije su karakteristike oblikovane kako današnjim socijalno-ekonomskim uvjetima tako i našim razumijevanjem prošlosti. Stara islamska država, čiji smisao se još uvijek analizira i o kojoj se raspravlja, još uvijek uspijeva da inspirira ideje koje stoje iza formiranja današnjih vlada. Ovakav trend procjenjivanja je jako sličan američkoj ustavnoj tradiciji, jer su namjere utemeljitelja države i danas važeće zahvaljujući načinu na koji se tumači ustav i zakonski propisi.

Sadašnji porast interesa za uspostavu vlasti na islamskim principima može se najbolje razumjeti u historijskom kontekstu. Budući da je originalna islamska država doživjela prilično iznenadan kraj sa ukidanjem hilafeta i slabljenjem sloja učenjaka¹, u historiji postoji općeprihvaćeno "prije i poslije" islamske vladavine. Ovaj jasno uočljivi kraj islamske države korespondira sa vremenom u kome učenjaci počinju bivati lišeni utjecaja a moć počinje prelaziti u ruke pravnika zakonodavaca. Simpatizeri islamske države gledaju na njenu prošlost kao na izvor inspiracije i teže da prevaziđu spomenuti jaz između prošlosti i sadašnjosti.

Neko bi mogao upitati zašto bi današnji muslimani bili spremni da prihvate način vladavine koji datira još od prije nekoliko stoljeća i koji bi se mogao smatrati arhaičnim. Poziv za povratkom vladavine Šerijata je složene prirode i oblikuju ga slijedeći faktori: 1) neuspjeh sekularne autokratije, 2) privlačnost što je religija koja vodi računa o socijalnim pitanjima ima u nesigurnom svijetu, 3) potreba za duhovnim revitaliziranjem, 4) želja za ekonomskom i socijalnom stabilnošću i 5) prevladavanje autokratije.

Želja za povratkom vladavini Šerijata povezana je sa željom za pravnim poretom. Šta je to ustvari Šerijat u pravnom smislu? Šerijat, božanski zakon, osnova je islamskog ustava. On nije bio pisan i uvijek se razvijao. Kao rezultat provođenja Šerijata nastala je pravna država, koja je opravdanje za vlastito postojanje nalazila u potrebi provođenja zakona koji je zasnovan na Šerijatu i koja je osnovne zadatke vršenja vlasti usklađivala sa tim zakonom. Ovakvo

¹ Pod terminom *učenjak* u ovom radu misli se na vjerske učenjake, prije svega islamske pravnike.

stanje zavisilo je od balansa između autoriteta vladara i samoga zakona.

Učenjaci koji su analizirali zakon osiguravali su ovaj balans kao što su osiguravali i vladarevu odanost Šerijatu. Spomenuti učenjaci bili su elitna klasa koja je imala monopol nad pravnim poslovima u državi, i imali su ulogu sudija koji su Božiji zakon primjenjivali u društvu. Islamska država je opstala toliko vremena upravo iz razloga što je bila tako uspješna u sistemu kontrola koje je bila uspostavila.

Onog časa kada je uloga institucije učenjaka oslabljena i birokratizirana, balans moći značajno se promijenio. Osmanlijska imperija bila je u pravom ekonomskom rasulu sredinom devetnaestog stoljeća. Kao odgovor na takvo stanje, vlada je pokrenula niz reformi koje su se nazivale *tanzimat*. Ove reforme potkopale su autoritet učenjaka i stvorile iscrpan sistem kodificiranih zakona. Po ustavu je vlada sada bila sastavljena od zakonodavnog tijela i vladara. Nažalost, reforme nikada nisu bile dovršene.

Vidjevši da bi njegova moć mogla biti ugrožena od strane zakonodavaca, sultan Abdulhamid Drugi je ubrzo nakon toga poništio ovaj aranžman i pritom zadržao vlastiti suverenitet i sistem kodificiranih zakona bez institucije koja bi pravila balans između njih. U relativno kratkom vremenskom periodu, vlada imperije, koja je nekada legitimitet pronalazila u zakonu koji se temeljio na Šerijatu i tumačenju od strane učenjaka, sada se transformirala u autokratiju i sistem definiranih propisa i zakona.

Pošto je Osmanlijska imperija pretrpjela poraz u Prvom svjetskom ratu, zemlje koje su zauzele područja koja su pripadala Osmanlijskoj imperiji - Francuska i Britanija - zadržale su pravne kodekse a učenjacima su dodijeljeni beznačajne birokratske i religiozne uloge. Učenjaci, zajedno sa Šerijatom, nikada više nisu povratili svoj status legitimizirajućeg izvora ustavnog autoriteta.

Neuspjele reforme osmanlijskih zemalja, te potonja kolonijalna osvajanja, utrljali su put devijacijama i ograničenjima u modernim zemljama u muslimanskom svijetu. Iako su mnoge od ovih zemalja sposobne u očuvanju političkog poretka u okviru svojih granica, ipak nisu uspjele u legitimiziranju svoje moći i moralnog autoriteta kod građana. Odsustvo političke pravde karakterizira najveći broj današnjih zemalja u kojima većinu čine muslimani.

Uopće rečeno, neuspjeh moderne muslimanske države objašnjava se slijedećim faktorima: nepostojanje političke klase zakonskih i pravnih elemenata koji bi popunili ulogu što je nekada pripadala učenjacima; jaka vojska i tajna policija; ekonomske

deformacije, posebno one koje su nastale zbog nafte na Srednjem istoku. Pokušaji da se prigrlji evropski način viđenja zakonodavstva još nisu doživjeli legitimitet. Gore spomenuti faktori, kao i impresivna historija islamske države, objašnjavaju odnedavnu renesansu islama kao snažne političke sile. Moderna islamski orijentirana politika, zahtijeva pravdu i zakon koji se oslanjaju na božanske upute. Sunijske islamske države iz prošlosti najbolji su primjer toga kako zakon stvara vladara, a ne obratno.

Ovakav način razmišljanja podrazumijeva da vlada funkcionira na principu balansa moći a ne putem jednostranog odlučivanja. Potrebno je da institucije razvijaju i primjenjuju islamski zakon. Bez institucija koje nisu otjelovljene u centralnom nosiocu vlasti, sam zakon je bez doma. Prije, u prošlosti, upravo su učenjaci vršili ulogu tih institucija.

Današnji islamisti traže novu državu koja bi se temeljila na božanskim zakonima i bila vođena po demokratskim principima. Danas oni ne streme tome da uspostave stalež učenjaka koji se ne biraju. Umjesto toga, nova islamska država se vidi kao stapanje liberalnog demokratskog uređenja i islamskih vrijednosti. Pisani Ustavi Iraka i Afganistana istaknuti su primjeri ovog uređenja. Usprkos praktičnim ograničenjima sistema upravljanja u obje zemlje, tenzije između islama i demokratije mogu se razriješiti uspostavljenjem ustava koji sjedinjuje oba načina mišljenja. Uspostavljanje islamske demokratije je moguće. Trenutno, Ustavi Iraka i Afganistana osiguravaju slijedeće: 1) jednakost između muškaraca i žena, 2) izbor zakonodavnog tijela koje ima mogućnost donošenja zakona, 3) uspostavljanje visokih sudova koji su nadležni presuditi da određeni zakoni narušavaju ustav, 4) islam se uzima kao osnovni izvor zakonodavstva, 5) zabranjuje se usvajanje bilo kojeg zakona koji nije u skladu s osnovnim postavkama islama.

Za razliku od više vijekova stare islamske države, ustavi ovih vlada nisu delegirali svu zakonsku moć šerijatskim sudovima. Oni su šerijatskim sudovima dali nadležnosti nad porodičnim pravom – brakom, razvodom, i nasljedstvom. Ipak, ovaj eksperimentalni pristup *demokratizira* Šerijat, pozivajući zakonodavnu vlast da primjenjuje Šerijat kao izvor prava. Blokiranjem bilo kojeg zakona koji narušava osnovne postavke islama, ove vlade ustvari *uspostavljaju* Šerijat. Drugim riječima, najviša zakonodavna tijela imaju nadležnost da ocijene da li je neki zakon koji je prošao proceduru donošenja u suprotnosti sa islamom. Uloga koju su nekada imali učenjaci ovaj put data je sudovima, tako da su sudovi ti koji mogu donositi ocjenu o tome da

li je neki zakon u skladu sa Šerijatom. Ovaj novi aranžman poziva da se odgovori na pitanje: Koja je razlika između ljudskog zakona i božanskog zakona? U procesu definiranja nove islamske države, postoji konfuzija u vezi pitanja ko se može smatrati prvim autoritetom – Šerijat ili država? Slično pitanje vezuje se i za liberalne ustave. Amerikanci još uvijek analiziraju da li prava na život, slobodu i vlasništvo vode porijeklo iz američkog ustava ili egzistiraju izvan njega.

Ako ostavimo po strani sve ove činjenice, ipak je trenutno najveći izazov u islamskoj državi da se identificira ko je nadležan za tumačenje Šerijata, što je prethodno bila uloga islamskih učenjaka. Da li bi to mogla biti javnost, putem izabiranja zakonodavaca; sama zakonodavna vlast, na način koji je propisan ustavom; sudije ili visoki sud možda; ili sami učenjaci?

Nova islamska država može biti uspješna uz pomoć institucionalnog autoriteta koji bi kontrolirao izvršnu vlast u ime zakona. Takvo uređenje čini političku pravdu i legitimitet mogućim. Taj institucionalni autoritet može biti parlament, ili neko sudsko tijelo koje ocjenjuje ustavnost i nadzire pravni sistem. Bilo kako bilo, islamske stranke koje uspiju da zadobiju pravo predstavljanja morat će pronaći načina kako da institucionaliziraju balans moći te povrate vladavinu zakona. Ako to ne urade, islamska država neće uspjeti.

ŠTA JE BILO KAKO VALJA?

Poziv za uspostavljanje nove islamske države

Širom svijeta, popularno mišljenje koje gleda blagonaklono na stvaranje islamske države je u porastu. Zemlje gdje su muslimani većina u očajnoj su potrebi za reformom, njih muče diktatorski režimi, ekonomske teškoće te vojna dominacija. Ipak, sve češći pozivi za povratkom islamske države dovode u zabunu neupućene, koji gledaju na klasičnu islamsku državu kao na promašaj. Historija je upamtila nazadnu, despotsku i bolešljivu Osmanlijsku imperiju koja je podlegla kolonijalnoj dominaciji, i koja je zamijenjena određenim brojem propalih sekularnih i nacionalističkih država.

Uprkos tome, dramatični završetak islamske države te neuspješne vladavine koje su uslijedile ne bi smjele umanjiti nasljedstvo hiljadu i trista godina postojanja takvog oblika vladavine. Šerijatski i islamski jezik pravde uistinu su izvanredni u svome obimu i kompleksnosti, a islamska država ima bog-

atu i iskoristivu historiju ustavnog zakona koji je star nekoliko stoljeća. Zakon, a ne moć, treba-ju biti ti koji će definirati sadržaj političkog, ekonomskog, te socijalnog ozračja u zemljama sa većinskim muslimanskim stanovništvom.

Kako se rađalo islamsko pravo

Stoljećima su istaknuti zapadni mislioci pogrešno razumijevali osnovne postavke islamske države, te je demonizirali kao primjer nazadnosti i despotskog režima. Potpuno suprotno tome, neovisna zajednica učenjaka u sunijskim državama, a koju su činili eksperti za pitanja prava, činila je važnu ravnotežu između halife i sudija. Pravni učenjaci su bili čuvari Šerijata, ali ne zbog toga što su bili imenovani za takav posao, nego zahvaljujući ličnom statusu i intelektualnom kapacitetu. Kada bi neki zakon postao upitan, bio bi povjeren kvalificiranom sudiji, koji je bio iz zajednice učenjaka, te bi on našao rješenje i odgovorio bi u formi fetve ili pravnog odgovora. Nepoznanica mnogima na zapadu je činjenica da je Osmanlijska imperija bila funkcionalan pravni sistem koji je djelovao uravnoteženo i promišljeno. ...

Učenjaci i halife

Još od vremena poslanika Muhammeda, krug njegovih sljedbenika bio je izuzetno priljeжан u dokumentiranju njegovih djela. Ova grupa bi sakupljala sve činjenice, provjeravala ih, te ih na kraju koristila da se donesu zakonski zaključci. Još od ranih dana, učenjaci su bili veoma pažljivi u razlučivanju koje predaje su bile pouzdane. Lanac prenosilaca je pamćen zajedno sa hadisom. Ovi svojevrsni „nasljednici Poslanika“ bili su zaduženi za sastavljanje zakonskih materijala i njihovo tumačenje. Učenjaci nisu mogli stvarati zakon; samo je Bog to mogao. Objava je prestala sa poslanikom Muhammedom, „pečatom vjerovjesnika“, a učenjaci su bili ti koji su se bavili tumačenjem i pitanjima primjene Božijeg zakona. Nekoliko različitih škola mišljenja su se razvile i sve su bile dijelom islamskog pravnog sistema.

Učenjaci su određivali državni zakonski okvir, ali još uvijek je postojala potreba za institucijom koja bi provodila zakon, a to je bilo sudstvo. Halifa, koji je u konačnici bio odgov-

oran za provođenje Šerijata, imenovao je sudije da provode zakon tumačen od strane učenjaka. Sudske odluke su često bile bazirane na pravnim rješenjima (*fetvama*) koja su donosili učenjaci. Fetva je bila odgovor na pitanja koja bi postavljali sudije ili obični ljudi. Kroz ovaj proces analiziranja, provođenja, sakupljanja dokaza, te kolektivno iskustvo, zakonski korpus je rastao.

Što se tiče balansa moći, učenjaci i sudije radili su zajedno. Iako nisu mogli uvijek uspješno intervenirati u slučajevima kada vladar donosi neispravne odluke, ipak je, teoretski posmatrano, postojalo nekoliko načina da se ograniči moć vladara. Kao prvo, zakon je dozvoljavao učenjacima da imenuju halifu ili da ga smijene. Drugo, po pravilu, hilafet nije bio nasljedan. Treće, halifa je morao dobiti potvrdu učenjaka za legitimno donošenje odluka. Dakle, odnos moći u islamskoj ustavnoj državi je funkcionirao u stabilnom povuci-potegni odnosu. Nadalje, nasljeđivanje nije nikada bilo apsolutno ili garantirano – učenjaci su posjedovali snažnu vlast nad pretendentima na vlast. Halifa se uzdao u učenjake da afirmiraju legitimnost njegove vladavine. Nasuprot tome, učenjaci su mogli izdati fetvu da bi proglasili vladara nelegitimnim, ako bi pokušao da se ogluši o zakon.

Primjer podrške učenjaka vladavini koja je bila osporena izvana, dolazi od strane poznatog učenjaka, Tekijjuddina ibn Tejmije (1263 -1328). On je čvrsto podržavao Damask koji je bio pod mongolskom opsadom. Radeći to, on je izdao fetvu rekavši da su nadirući Mongoli, koji su se izdavali za muslimane, u stvari bili nevjernici te samo po imenu muslimani. Mongoli su u stvari poštovali svoje lične tradicionalne običaje umjesto islamskog zakona. Ibn Tejmije tvrdio je da ih to što ne prihvataju Šerijat lišava bilo kakvog prava na legitimnost. Stajalište ovog učenjaka je bilo da Mongoli trebaju da trpe posljedice odbrambenog džihada. Na taj način je ozakonio halifino vjersko pravo na zaštitu države. Ono što je važno kod ovog pitanja jeste to da je učenjak osigurao da se država drži Šerijata.

U cjelini, učenjaci su zahtijevali jednu stvar od vladara – da se potčini vladavini zakona. Ovo je bila njihova društveno-politička uloga. U zamjenu za to, od vladara se očekivalo da poštuje učenjake i njihovu poziciju u društvu.

Kriza i rješenje, zakon i red

Ako bi halifa počeo da gubi moć vladanja, sistem uzajamnog uvažavanja bi dolazio u pitanje,

kao što je naučavao Ebu el-Hasan el-Maverdi (972-1058). U svojoj knjizi *Propisi o vladanju*, el-Maverdi je naveo da dok god su norme ustavnog balansa nepromijenjene, slabiji vladar nije predstavljao problem.

Delegiranje moći je bilo moguće samo ako bi neki samoprolašeni namjesnik radio zajedno sa vladarom, radeći iza scene i dopuštajući halifi da prividno vlada na osnovu Šerijata. Delegiranje moći nije bilo tu da bi pomoglo u očuvanju halifine reputacije već da se očuva princip koji je Šerijat nametao vladaru. Da bi se vladavina zakona nastavila, hilafet je morao biti očuvan u svojoj formi, ako ne i u suštini. Ovakvo uređenje je očuvalo i vladavinu zakona kao i ustavnu poziciju učenjaka.

Kontrola koju su učenjaci imali nad sadržajem i provođenjem zakona olakšavala je efektivno funkcioniranje islamske države. Kao prvo, snažna prisutnost te kategorije ljudi u društvu je osiguravala predvidljivost u samoj raspodjeli vlasništva. Drugo, halifa se oslanjao na oporezivanje da bi podigao državne prihode te je stoga morao da odgovori na sve što se ticalo građana. Treće, kontrola učenjaka nad zakonom davala je legitimitet funkcioniranju pravnog sistema.

Kao što je navedeno od strane srednjovjekovnog teoretičara Ibn Halduna (1332 – 1406), nepravedna vladavina i nepoštivanje privatnog vlasništva umanjuje produktivnost građanstva. Šerijat je, s druge strane, bio pozitivan način da se očuvaju „vjera, život, intelekt, potomstvo, i vlasništvo“. On je gledao na osnovnu ulogu Šerijata kao na zaštitnika privatnog vlasništva od države. Uistinu, kontrola učenjaka nad zakonom je ohrabrila stabilnost i uzdržanost izvršne vlasti.

U tradicionalnoj islamskoj državi, sudije su rješavali mnoga pitanja pozivajući se na principe *fikha*, ili islamske pravne doktrine. Druga pitanja su se rješavala pozivanjem na postojeća rješenja velikog broja predmeta, uključujući oporezivanje i krivična pitanja. Ti propisi nikada nisu protivrječili Šerijatu.

Pravila vezana za nasljedstvo bila su veoma precizna kao što je to propisano u Kur'anu. Učenjaci su uveli zakonski princip zaklade, koji je garantirao prebacivanju bogatstva na mnoge generacije putem dobrotvornih fondacija. Što se tiče oporezivanja, Šerijat je prepoznao specifično utvrđene poreze i omogućio je širinu vladaru da odredi druge tipove administrativnih taksi. Teoretski posmatrano, vladar koji je ubirao poreze, u velikoj mjeri bi riskirao pobunu u narodu.

Na polju krivičnog zakona, Šerijat je kombinirao visoki standard dokazivanja sa žestokim

kažnjavanjem kao način zastrašivanja i sprečavanja činjenja krivičnih djela. Kako je carstvo raslo tako je rasla i potreba za zastrašivanjem, što je povećalo breme provođenja ovih zakona. Administrativne regulative su rasle kao način da se dopune šerijatske presude iz domena krivičnih prijestupa. Sudovi su bili odgovorni za primjenu zakona.

Kao i u svakom kompleksnom društvu, i zakoni islamske države su vodili porijeklo iz više izvora. Stabilnost je rezultirala širokim socijalnim priznanjem vladavine zakona. Činjenica da je stabilnost obično ostajala čak i kada bi se vladari smjenjivali bila je rezultat konstantne i utjecajne prisutnosti učenjaka. Protuteža koja je postojala između halife, sudskog sistema i klase učenjaka osiguravala je legitimnu vladavinu zakona.

Legitimnost i birokratija

Kao što je gore spomenuto, kako je islamska država rasla, definiranje novih propisa postalo je neophodno da se dopuni Šerijat na način kako su ga primjenjivali učenjaci. To je bilo mjesto kada bi vladar uskakao da osigura društvenu kontrolu. Iako su bili izdavani od strane halife, ovi propisi su u javnosti bili blagosiljani od strane učenjaka, što je doprinisilo jačanju legitimnosti vlade. Malo po malo, Osmanlijska imperija je postajala više birokratizirana, a uloga učenjaka snažnije centralizirana.

Kako se osmanlijski zakonski sistem razvijao, carski sud je činio mnogo više od samog postavljanja sudija iz reda učenjaka. Kreirao je vrhovnu sudsku poziciju – oficijelnog muftiju – koji je izdavao fetve. Muftija bi opunomoćavao više muftija ispod njega, kao i legalnu birokratiju razvijenu oko njegove pozicije.

Ovakvo uređenje je povećalo broj zakonskih slučajeva koji se mogu razmotriti, kao i broj fetvi koje se mogu izdati.

Zajedno sa navedenim, birokratija je počela da prihvata sve više učenjaka, uzrokujući na taj način gubitak dijela njihove autonomije. Učenjaci su dozvolili ovu promjenu, zadržavajući vlastitu relevantnost kao i relevantnost Šerijata u rastućoj imperiji.

Tokom stoljeća, učenjaci su održali sunijski islam i islamsku vladavinu zakona živima. Radeći to, dozvoljavali su osmanlijskim vladarima neprekidni legitimitet vladanja, a sultani su prihvatili činjenicu da su i oni podložni Božijem zakonu.

SLABLJENJE I PAD

Osmanlijske zakonske reforme

Pad Osmanlijske imperije sinonim je za pad islamske države. Slabljenje Imperije zajedno sa neuspjelim pokušajima reforme zakonodavstva u potpunosti je potkopalo balans moći. Britanija, Rusija i Francuska su 1827. godine porazile Osmanlijsku mornaricu, a Francuska je zauzela Alžir 1830. godine. Pomoć čak pet zapadnih sila bila je neophodna da se spriječi i gubitak Egipta. Ovaj splet okolnosti nagnao je Imperiju da reformira svoje institucije iznutra. Tanzimatske reforme vezane za birokratiju provedene su u periodu od 1839. do 1876. godine. Zakonski sistem baziran na Šerijatu bio je reduciran na kodificirane zakonike, i na taj se način popločao put sekularizaciji i autokratiji kao i ugrožavanju uloge učenjaka.

Kao što je rečeno ranije, Šerijat je sada postojao uporedo sa hiljadama administrativnih propisa. Ovi propisi su sažeti i zapisani, te su na taj način bili direktno pod vlašću vladara da radi s njima šta želi. Djelomično su modelirani po uzoru na evropske i zapadne sisteme birokratije. Dok prvobitno uobličavanje zakona nije predstavljalo prijetnju učenjacima, korjenite reforme 1870. godine su sastavile civilni zakon i uklonile potrebu za analiziranjem, od strane šerijatskih učenjaka. Nazvan *Medželle*, ovaj zbornik zakona bio je nasljednik Šerijata – samo što sada učenjaci više nisu bili neophodni kao čuvari zakona. Tako se fokus zakonskog autoriteta u potpunosti pomjerio. Jako čudno je bilo to što se učenjaci nisu protivili ovakvim reformama. Zašto?

Kao prvo, učenjaci su bili uključeni u tijela koja su sastavljala *Medžellu*. Na početku, pravni propisi koji su ulazili u sastav tog zbornika odražavali su islamsku doktrinu.

Drugo, *Medželle* nije predstavljen kao jedini izvor zakona.

Treće, učenjaci su, u ovom stadiju, već bili toliko ukopani u birokratiji, da ovaj slijedeći korak nije bio tako monumentaln.

Prije ovih reformi, učenjaci više nisu bili neovisni od države. Umjesto da privuku učenjake u sudsku klasu, nova klasa sudija osposobljavana po uzoru na zapadnjački zakon je dolazila na njihovo mjesto. Učenjaci su zadržali nadležnost nad porodičnim zakonom i još više marginalizirani.

Ustavna promjena

Osmanlijska država je doživjela značajnu ustavnu promjenu. Po prvi put, ustav je postao pisani dokument. Proglasom iz 1839. godine ustanovljeno je Vrhovno sudske vijeće. Ova nova institucija je obavljala dužnost Apelacionog suda kao i zakonodavnog tijela. Potom su 1876. godine, carskim dekretom stvorena dva zakonodavna tijela – prvo bi imenovao sultan a drugo se biralo svake četiri godine. Šerijat je nastavio da bude zadužen za porodične sudove. Islam je postao državna religija, a sloboda ispovijedanja religije je bila zagarantirana za manjine. Islam je sada bio potčinjen zakonu države, a sultan je bio iznad zakona i ustava, po uzoru na zapadni sistem.

Na početku, nova zakonodavna vlast se izgleda počela kretati u pravcu reprezentativne vlade pod vodstvom suverena. Evropsko iskustvo je sugeriralo da bi takav sistem vladavine mogao započeti sa zakonodavnom vlasti koje blago ograničava suverena, što bi predstavljalo lagahno napredovanje od monarhije do demokratije. Na kraju je ipak ispalo da je carsko zakonodavno tijelo bilo kratkog vijeka. Manje od godinu dana nakon što se pojavio ustav iz 1876. godine, sultan Abdulhamid Drugi ga je suspendirao zajedno sa zakonodavnom vlasti.

Da je Osmanlijska imperija imala šansu da napreduje sa svojim zakonodavnim institucijama, zakonodavna vlast bi zamijenila učenjake kao vid institucionalnog balansa u odnosu na izvršnu vlast. Ovaj način bi više nalikovao zapadnjačkom modelu ravnoteže vlasti. U to vrijeme, nova zakonodavna vlast se činila kao obećavajući stroj promjena.

Sultanovo djelovanje je značilo potpuno napuštanje kako prethodne islamske države tako i novog zakonodavstva vlade. Ono što je ostalo bile su *Medželle* i drugi pravni dokumenti. Učenjaci su bili u dosada najslabijoj poziciji. Sada je cjelokupna moć bila u rukama sultana. Njegova apsolutna vladavina se nastavila slijedećih trideset godina. Vladavina ovog sultana pretvorila je državu po prvi put u državu gdje zakon donosi autokrata.

Zakonodavna država i Šerijat

Osmanlijski model neograničeno suverena postao je dominantni obrazac u većini muslimanskog sunijskog svijeta dvadesetog stoljeća. Posljednji pozivi za povratkom Šerijata u politiku predstavljaju odgovor na ovaj ustavni nedostatak.

Na samom kraju vladavine Abdulhamida, Mladoturci su izvojevali njegovo svrgnuće državnim udarom, postavljajući tim potezom pozornicu za uvođenje sekularne vladavine u Turskoj. Preostale osmanlijske zemlje su isparcelisane od strane Francuske i Britanije, koje su kao kolonizatori zadržali sistematizirane zakone u tim regijama.

Sa izuzetkom Egipta, na drugim mjestima su učenjaci djelovali samo kao drugostepeni državni funkcioneri. Egipatski advokati su učinili mnogo ozbiljnijih pokušaja od drugih arapskih zemalja da postanu jasna politička klasa koja je privržena ograničavanju izvršne vlasti. Advokati su predvodili političke partije pozivajući na nezavisnost te su sastavili nacrt ustava iz 1923. godine, ciljajući na konstruiranje ograničene monarhije koja bi bila podložna vladavini zakona. Ustav nikada nije proveden.

Može se povući paralela između nove verzije Šerijata u kasnom osmanlijskom periodu i uloge koju je Šerijat odigrao u režimima poslije Prvog svjetskog rata širom muslimanskog sunijskog svijeta. Evo i kako. Već smo vidjeli kako je tradicionalni sunijski ustavni poredak održao Šerijat kao božanski izvor zakona kojeg su tumačili učenjaci. Za vrijeme kasnog osmanlijskog perioda pa sve do iza Prvog svjetskog rata, Šerijat je predstavljao skup pravila definiranih i primijenjenih od strane državnog autoriteta. Često se nadležnost Šerijata ticala samo porodičnog prava. Učenjaci su samo obavljali birokratske funkcije i prestali su osiguravati vladavinu prava. Poratni ustavi u britanskim i francuskim protektoratima tretirali su Šerijat samo kao još jedan set zakonskih pravila koji se moraju primijeniti od strane imenovanih sudija.

U Iraku, ustav je osnovao vjerske sudove koji su postojali pored civilnih. Šerijat je u pravom sistemu igrao sporednu ulogu. Egipatski ustav je otišao korak dalje u transformiranju Šerijata u sistem zakona koje je provodila država. Između 1936. i 1942. godine, pravni učenjak Abdurrezzak es-Senhuri pokrenuo je rad na velikom projektu kodificiranja, slijedeći primjer *Medželle*. Senhuri je napravio iscrpne krivične i građanske zakonike koji su poslužili kao model za zbornike zakona na drugim mjestima u arapskom svijetu. Ovi zbornici zakona su se nastavili dovoditi u vezu sa islamskom pravnom tradicijom, ali više nisu sadržavali božanski zakon.

Sada kada je Šerijat bio transformiran u paket kodificiranih pravila, sudije bez klasične islamske edukacije mogli su ga primjenjivati. Kao posljedica toga, čak je i pozicija velikog muftije postala

nevažna. Šerijat nije bio zakon države te su učenjaci sada obnašali samo vjerske funkcije. Klasična islamska država je sada bila mrtva.

U isto vrijeme, u muslimanskom svijetu rodila se država sa modernim ustavom. U Turskoj, koja nije potpala pod kolonijalnu kontrolu poslije Prvog svjetskog rata na vlast su došli Mladoturci, nacionalistička osmanlijska turska grupacija. Njihov vođa, Kemal Atatürk je konsolidovao vlast u Turskoj, ukinuo hilafet 1924. godine, te je nastavio da potiskuje religiju, vjerske učenjake i Šerijat. Turska je postala sekularna, ne – vjerska država. Islam je sada bio u potpunosti marginaliziran.

Dominacija izvršne vlasti i saudijski izuzetak

Sada su sve države u bivšoj Osmanlijskoj imperiji djelovale pod vladarem koji nije ograničen, obično monarhom iza kojeg je dolazio predsjednik. Ovo je bio standard tokom dvadesetog stoljeća u mnogim zemljama. Ovaj standard nije nužno bio prisutan samo u arapskom svijetu, već i kod mnogih diktatura širom Latinske Amerike, Afrike i Azije. Zajednička situacija u svim tim zemljama bila je kolonijalizacija, što će reći da mnoge zemlje nisu nikada uživale u poretku koji je karakterizirao balans vlasti. Ustavni poredak koji je nekada preovladavao u području koje je potpadalo pod Osmanlijsku imperiju nikada nije povraćen iz razloga što nije postojala institucija koja bi zamijenila učenjačku klasu i koja bi kontrolirala izvršnu vlast. Mnoge muslimanske zemlje nisu uspjele u odupiranju tiraniji poslije gubitka klase ljudi koja je stoljećima obavljala tu funkciju.

Saudijska Arabija je jedna od zemalja u kojoj vjerski učenjaci čine protivtežu izvršnoj vlasti. Produktivnost naftne ekonomije u Saudijskoj Arabiji daje joj pravo da dominira društvom bez pre sedana.

Iako Saudijska Arabija nije primjer kojeg treba isticati, ipak nam pokazuje kako izbalansirane ustavne ovlasti mogu djelovati u modernom muslimanskom društvu. Saudijska Arabija, iz razloga što posjeduje ogromne rezerve nafte, nije u mogućnosti da održi klasični islamski ustavni poredak. ... Zbog velikih rezervi nafte njeno društvo je jedinstveno, jer kraljevska porodica upošljava veliki procenat populacije. Vlada, ekonomija i društvo su snažno isprepleteni sa naftnim bogatstvom, što osigurava veliki stepen stabilnosti. Ovo bogatstvo je tako značajno da status učenjaka blijedi u usporedbi sa njim, jer država ima mogućnost da ih otkupi kada se ukaže

potreba za tim. U osnovi, elementi srodni elementima islamske ustavne države su prisutni, međutim, u jednom iskrivljenom obliku.

USPON NOVE ISLAMSKJE DRŽAVE

Modernistička ideologija

U svijetu muslimana sunija, političko-vjerski pokret koji zovu islamizmom poziva na povratak islamske države. Ova država ne nalikuje staroj u pogledu učenjaka, koji se ovaj put ne bi postavljali na njihove stare pozicije. Današnji ustavni prijedlozi su proizvodi ideologije dvadesetog stoljeća, jer pozivaju na spajanje islamskih i demokratskih principa.

Udarana snaga ovog pokreta je transnacionalno Muslimansko bratstvo, osnovano u Egiptu 1928. godine. Ovo bratstvo ima sljedbenike širom muslimanskog svijeta, u Aziji, Sjevernoj Africi te na Srednjem Istoku. Rođeno je usred Prvog svjetskog rata sa željom da se ponovno uspostavi islamsko društvo. Šerijatski učenjaci bili su primjetno odsutni iz pokreta. Islamisti žele promijeniti postojeće države implementiranjem principa i zakona putem dekreta. Njihov put vodi izjednačavanju i sprečavanju da se jedna klasa, kao što su recimo učenjaci, uzdigne iznad drugih. Također, borba protiv korupcije je značajna karakteristika ovog pokreta.

Pokretačka snaga pokreta je želja za poboljšanjem cjelokupnog stanja muslimanskog društva. Sljedbenici pokreta vide svijet gdje će drugi, a ne učenjaci voditi državu po uzoru na islamske vrijednosti. Umjesto da se izdavanje pravnih mišljenja ograniči na muftije, u novoj državi učenjaci bi bili zamijenjeni običnim ljudima koji bi popunjavali ta mjesta moderne države. Vladavina šerijata bi još uvijek bila prisutna, ali oni koji bi provodili zakon ne bi morali nužno biti vjerski učenjaci. Islamski orijentirano osoblje bi zaposjelo izvršne, zakonodavne, sudske te birokratske pozicije države.

Pravda i Šerijat

Koju bi ulogu sam islam igrao u novoj islamističkoj državi? Religija je još uvijek pokretačka snaga za reforme, namijenjena da povrati muslimanska društva na put svjetske nadmoćnosti. Islamisti kažu da bi islamski zakon i vrijednosti vladali državom. Ovaj moderan pogled na stvari oslobađa državu ograničenja klasičnog poimanja legaliteta,

omogućavajući tako više fleksibilnosti. Naglašena poruka islamizma je u stvari poziv na socijalnu, političku i ekonomsku pravdu. Teoretičar Sejjid Kutb, jedan od ranijih glasova pokreta, utjecao je na islamiste tražeći da se odbaci ono što je on vidio kao zapadno razdvajanje religije i društva. On je tražio srednji put: razumni porezni zakon koji bi bogatstvo raspodijelio na podjednak način, eliminaciju društvene hijerarhije, te eliminaciju ugnjetavanja. Kutbovi pogledi dali su ton islamističkim pozivima za političkom pravdom.

Uz pomoć ove teorije, pravda bi se mogla ostvariti djelomično sa fleksibilnijim vladama koje bi bile odgovorne principima šerijata i koje bi bile oslobođene korupcije. Na arapskom, riječ „pravda“ je mnogo više od apstraktne imenice. Pravda je također pravni termin koji opisuje poštivanje propisa od strane nekoga ko je pravno sposoban da svjedoči. Kada govore o pravdi, islamisti također misle na iskrenost i nepotkupljivost.

Kako bi danas izgledala islamska vladavina? Neki aspekti klasične islamske države nisu moderni. Na primjer, Osmanlijska imperija bila je primorana da održi korak sa nadolazećim vremenima reformirajući vlastitu državnu aparaturu. Povratak vladavini Šerijata značio bi suočavanje sa izazovom prilagođavanja vremenu koje dolazi. Stroga tjelesna kazna je isturena tema koja zahtijeva pažljivu analizu. Iako nije popularan među današnjim muslimanima, ovaj tip kazne je jako važan element islamskog zakona i stavovi o njemu trebaju se dobro izvagati.

Ponovno govoreći, islamisti uskraćuju pravo učenjaka na njihovo tradicionalno mjesto u društvu, što dovodi do pitanja kako će vladavina zakona biti ispunjavana u novoj državi. Islamizam poziva na izvršavanje zakona Šerijata uz pomoć sudija koji nisu prošli islamsku pravnu obuku. Ovaj pristup ne uključuje direktnu interpretaciju Božije volje kao što je bilo ranije viđeno u klasičnoj državi.

Demokratizacija Šerijata?

U zemljama gdje ljudi slobodno glasaju, islamisti imaju velike šanse da budu izabrani, posebno iz razloga što demokratske ideje postaju sve prihvatljivije u muslimanskom svijetu. Umjereni muslimani uistinu prihvataju činjenicu da Šerijat i demokratija mogu biti podudarni. Najisturenija ideja je da se prihvati odgovornost provođenja Božijeg zakona kao nenadmašnog ideala. U ovom slučaju, javnost i njihovi predstavnici bili bi odgovorni.

Za vrijeme klasične države slučaj je bio da ona duguje svoj autoritet Božijem zakonu, međutim,

u novoj državi odgovor na to pitanje mnogo je kompliciraniji. Klasični Šerijat nije predvidio izabrano zakonodavno tijelo. Problem bi mogao nastati ako zakoni koji su prošli zakonsku regulativu ne bi bili podudarni sa „istinskim“ islamskim zakonima i vrijednostima. U ovom slučaju, islamisti predlažu sudsku reviziju onoga što zakonodavna vlast donese da bi se garantiralo da ne proturječi islamu. Afganištanski ustav iz 2004. godine te irački ustav iz 2005. godine sadrže takozvanu „klauzulu neslaganja“ koja ovlašćuje sudsko tijelo da ospori zakone koji su oprečni islamu.

Ovaj model, nazvan islamska sudska revizija, uspostavlja najviše sudsko tijelo kao garant podudarnosti sa islamskim zakonom. Sud bi bio odgovoran za tumačenje sadržaja islamskog zakona kada se zakon ocijeni. Bilo koja odluka od strane sudskog tijela bi mogla odbaciti zakon u slučaju da je to potrebno. U osnovi, sudska revizija bi zamijenila reviziju zakona od strane vjerskih učenjaka. Sudski revizori bi trebali pažljivo održavati suptilni balans moći između sudske, zakonodavne i izvršne vlasti.

Pisani ustav bi uspostavio pravila izbora sudskih revizora, koji ne bi nužno trebali biti iz reda vjerskih učenjaka. Njihova moć bi proisticala iz ovlasti koje su im date. Za razliku od njihovih prethodnika, sudije bi dijelile svoj autoritet tumačenja sa izabranom zakonodavnom vlašću. Ta zakonodavna vlast bila bi odgovorna za usvajanje islamski orijentiranih zakona. Na ovaj način bilo bi osigurano koegzistiranje konstitucionaliziranog i demokratiziranog šerijata.

Islamski ustavni model u Iranu: vladavina vjerskog učenjaka

Može li ovaj model vladavine uistinu uspjeti? Imajući u vidu *tanzimatske* reforme koje su se pokušale provesti u Osmanlijskoj imperiji, ovaj model je mogao uspjeti da je vlada imala priliku da prebaci zakonodavnu moć sa učenjaka na izabrano zakonsko tijelo. Danas, islamisti žele da ponovno uspostave islamsku državu u izmijenjenom, demokratskom obliku. Ovaj tip vladavine bi mogao biti jedva dočekana promjena korumpirane, centralistički orijentirane vladavine, ako bi se pokazalo da može funkcionirati. Pravo pitanje je kako bi zaista mogla funkcionirati i u isto vrijeme ostati dosljedna Šerijatu.

Ipak, govoriti o kombinaciji jakog sudstva, izabranog zakonodavnog tijela te islamskih vrijednosti bilo bi naivno, jer muslimanske zemlje nemaju veliku tradiciju demokratije. Što se tiče sudske re-

vizije, kako bi se presude provodile, ostaje upitno. Sudstvo bi posve lahko moglo biti neefektivna institucija bez mnogo vremena da se usavrši njegova funkcija. Nažalost, jedina institucija koja je uspješno uspostavila i održala vladavinu zakona u islamskoj državi više ne postoji. Generacijama je Osmanlijska imperija pravila istu grešku koja se sastojala u nemarnosti prema važnoj ulozi ove grupe u vladavini. Učenjaci su bili dinamična sila koja je davala legitimitet vladi i koja je dozvoljavala da vladavina zakona živi i diše. Šerijatu nedostaje institucionalni praktični okvir kakav je set zakona koje je donijelo zakonodavno ili sudsko tijelo.

Sudska revizija se pojavljivala i ranije. Ustav Pakistana je usvojio klauzulu neslaganja odmah po završetku britanske kolonijalne vladavine. Prvi primjer za islamsku sudsku reviziju imamo već kod iranskog ustava iz 1906 – 1907. Priča o Iranu je bitan kontrapunkt sunijskom trendu na drugim mjestima gdje je klasa učenjaka bila doživjela dezintegraciju. Šiitski učenjaci i sudske revizije su bile kratkog vijeka u početku ali su se kasnije vratile dolaskom na vlast ajetullaha Homeinija. ... Njegov ustav je podržavao autoritet pravnih učenjaka. Ovo znači da su u odsutnosti imama, učenjaci bili ovlašteni da nadgledaju vladu. Homeini se proglasio imamom koji će biti vođa pošto je šah prebjegao. Ovo je bila u potpunosti nova ideja u islamskoj historiji - direktna vladavina učenjaka - u stvarnosti, samo jednog učenjaka.

Ovaj novi tip vladavine je bio šiitski u svojoj osnovi. Na vrhovnog poglavara Homeinija gledalo se kao na filozofa-kralja, učenjaka, sa političkim i vjerskim autoritetom. Oko Homeinija je bio savjet učenjaka čiji je zadatak bio da kritički ispituju sve zakone u pogledu toga da li je islamski validno. Kasniji direktno izabrani predsjednik je imao jako ograničenu moć. Predstavnici izabranog zakonodavstva bili su imenovani zahvaljujući savezništvu sa učenjacima i pristajanju na takvu filozofiju vladanja. Umjesto da nadgledaju vladavinu izvršne vlasti, oni sami su postali vladari u Iranu. Čak ni zakonodavna vlast nije mogla ograničiti njihovu moć. Konsekventno ovome, zloupotreba moći te apsolutna vladavina su počeli da se pojavljuju i takav trend je postao norma u Iranu. Ajetullah Homeini je oživio poziciju učenjaka ali je napravio grešku kada ih je pripojio direktno vrhovnom poglavaru, umjesto da je održao dvije odvojene institucije koje su mogle da balansiraju jedna drugu.

Šerijat može funkcionirati kao oruđe pravde, ali ne i u slučaju Irana, niti je to bio slučaj tokom vladavine talibana u Afganistanu. Ono na šta

su se talibani fokusirali bio je pokušaj kreiranja prve svjetske sunijske vlade koju bi vodili učenjaci.

Šerijat kao zadnje utočište

Postoji još jedan, u većoj mjeri obećavajući kontekst gdje se primjenjivanje pravde od strane vjerskih učenjaka može realizirati: u šerijatskim sudovima. U nekim zemljama sa neuređenim pravnim sistemom postoje ustanovljeni šerijatski sudovi koji se bave jednostavnom formom rješavanja privatnih sporova koji se tiču imovine. Njihova nadležnost počiva na pristanku privatnih lica. Ne postoji protuteža neke druge institucije. Najizrazitiji primjer nalazimo u Somaliji gdje je vremenski period od jedne dekade u kojem su se redale neuspjele vlade, donio potrebu za razrješavanjem lokalnih nesuglasica. Čitava grupa lokalnih islamskih sudova je iznikla u formi mreže, zahtijevajući kraj haosa i nasilja u Somaliji. Nastojeći da uspostave red, ovi sudovi su pokušavali da uspostave rad najosnovnijih funkcija bilo koje vlade. Ova mreža je trajala samo do 2007. godine, kada su Sjedinjene Države, smatrajući Somaliju utočištem za teroriste, podržale vojnu intervenciju Etiopije da bi ukinule tu mrežu. Ovi islamski sudovi nastojali su uvesti relativnu pravdu u haotičnom društvu, i sposobnost da prevaziđu plemenski sistem. Posljednja karakteristika podsjećala je na projekat poslanika Muhammeda za ujedinjenjem razjedinjenih plemena pod vodstvom islama.

Budućnost islamske države

Uprkos neuspjehu islamskih država vođenih direktno od strane učenjaka, glasači širom islamskih zemalja još su jako zaneseni islamskom vladavinom. Gdje god je bilo dopušteno održati izbore, islamističke stranke su nastavljale biti popularne, počevši od Alžira, na izborima 1990. godine. Primjeri slijede: 1) relativni uspjeh šiitskog Hizbullahu u Libanu, 2) pluralnost šiitskih islamista u Iraku te uspjeh islamista u sunijskim područjima, 3) vlada na čelu sa Hamasom u Palestini 2006. godine i 4) kontrolirani izbori u Egiptu, Maroku, Jordanu, Bahreju i Kuvajtu.

Islamski glasači dolaze iz svih demografskih područja muslimanskog društva, ali svi stavljaju do znanja da je socijalni servis za siromašnije građane prioritet. Sveukupno, islamska politička platforma će ostati i ona je impresivna kao dobro poznat pokret u arapskim zemljama. Umjereni muslimani prihvataju

nenasilne metode komunikacije, ali hibridne vojno-političke stranke, kao što su Hizbullah ili Hamas gledaju blagonaklono i na silu kao na metod.

Islamistička politika je također bila uspješna u Turskoj, gdje je umjerena islamska stranka ubrzala svoj plan za pridruživanje Evropskoj Uniji. Njen vođa, Redžep Tajip Erdoan, je isprva bio protjeran iz politike zbog svog naginjanja ka islamu, prije nego je poveo svoju stranku do vlasti. U „Islamskoj Republici Pakistan“, islamske partije su učestvovala na izborima, a islam je prihvaćen ustavom. Visoki sud adresira pitanja islamskog zakona.

U budućnosti možemo očekivati veću javnu fokusiranost na islam u zemljama gdje postoje autokratske vlade iako ne možemo očekivati značajnije promjene u vladi za još neko vrijeme. Ipak, islamistički pokret nastavlja da vrši veliki pritisak na vlade u muslimanskom svijetu sa sve snažnijim pozivima za Šerijatom u jednom demokratiziranom obliku. Ustavne promjene u zemljama kao što su Irak, Afganistan i Pakistan će nastaviti da vrše pritisak za ukidanje nasilja i neefektivne vladavine. Nadalje, one vlade gdje razdor među islamistima mogu zagovarati nasilno obračunavanje sa njima oslanjajući se na snage kojima je cilj da umanje značaj ovog pokreta. Ipak, uopćeno govoreći, trend je takav da je povećana islamistička prisutnost ipak bez uspjeha na polju obnašanja vlasti. Privlačnost ove platforme oslanja se na ideale funkcionalne vlade. Sve dok moćni rukovodioci budu nastavili da vladaju bez opozicije, ideal neće postati stvarnost.

ZAKLJUČAK: Islam, institucije i vladavina zakona

Kada bi došli na vlast, da li bi islamisti uspjeli uspostaviti vladavinu zakona? Ovo se može ostvariti samo ako uspiju da ispoštuju obećanja koja se tiču pravde. Da bi to uradili, islamisti bi morali razviti nove institucije, kao što je islamski orijentirana zakonodavna vlast koja bi radila po demokratskim idealima; ili sud za reviziju koji bi oblikovao zakone i utjecao na njihovo donošenje. Ova institucija bi morala biti u stanju da pravi balans sa drugim snagama u vladi. Pored toga, takvoj vladi bi bio potreban rukovodilac koji bi bio privržen pokoravanju zakonskim i ustavnim rješenjima.

U nekim zemljama i sama revolucija bi mogla biti neophodna da se uspostavi takva vladavina. Ipak historija revolucija u muslimanskom svijetu nam govori da se taj trend kretao u pravcu kreiranja naglašeno centraliziranih vlada i autokratija. Postepena promjena najbolji je način za razvijanje

islamske vladavine zakona, uključujući i transformaciju sudske kulture te fleksibilnu ustavnu strukturu. Sudije bi morale biti posvećene vladavini zakona, a ne vladavini države. Takva država ne može djelovati u vakumu i potrebna joj je participacija vlade sa svih strana. Institucije koje sebe smatraju ustavno legitimnima bi morale biti takve i u očima javnosti. Obrazovanje sudija je potrebno, ali izvan finansijske i političke podrške. Sjedinjene Države bi mogle pomoći nastojanjima da se promovira vladavina zakona, putem podržavanja novih zakonskih i ustavnih institucija, a ne putem šutnje pred represivnim rukovodiocima.

Iskorištavanja onog najboljeg iz islamske tradicije i usvajanjem demokratskih principa vlasti, islamska država koja bi funkcioniše uz pomoć vladavine zakona definitivno je moguća.

Preveo sa engleskoga: Haris Hadžić